

AF ANDRÉE CAROFS ASSISI-DAGBOG

VED

W. GLYN JONES

Den, der beskæftiger sig med *Johannes Jørgensens* værker, må nødvendigvis før eller senere støde på navnet *Andrée Carof*, den unge franske malerinde, i hvis selskab Johannes Jørgensen tilbragte så megen tid fra deres første møde i Paris i 1914 indtil hendes tidlige død i Foligno i 1933. Hun var ikke hans muse i normal forstand, idet ingen af hans digte er inspireret af hende, og hun nævnes i hans prosaforfatterskab kun som illustratør til *Jorsalafærd* fra 1923. Derimod siger digteren intet om, at Mademoiselle Carof var sammen med ham på denne rejse, skønt der findes skjulte hentydninger til hende i dette såvel som andre værker. En redegørelse for hendes betydning for forfatterskabet findes i min monografi *Johannes Jørgensens modne År fra 1963*, hvor det antydes at Katerina af Siena blev skabt i hendes billede. Andrée Carofs viljestyrke og urokkelige tro fjernede Johannes Jørgensens sidste religiøse anfægtelser og gjorde ham til den han blev. Han så nu sin udvikling som noget fuldbyrdet, var blevet istand til at skildre sit livs legende, og den blev skrevet ikke mindst for hende.

Andrée Carof var næsten lige så omhyggelig som Johannes Jørgensen selv med at føre dagbog, og ved hendes død blev dagbøgerne overgivet til hendes søster, Ginette, gift med den nuværende franske general Joubert des Ouches. Det er klart, at de kunne have været en hovedkilde for kendskab til Johannes Jørgensens liv i Assisi, men de forblev ukendt, indtil digterens nære ven, maleren Mogens Kai Nørregaard, i 1965 sørgede for, at man påny kom i kontakt med General Joubert, og foranledigede, at Det kongelige Bibliotek kom i forbindelse med ham. På bibliotekets henstilling viste generalen sig straks villig til at overlade dag-

W. Glyn Jones, M. A., Ph. D., er docent i dansk ved University College London, Department of Scandinavian Studies.

bøgerne til biblioteket, hvortil de ankom i løbet af sommeren 1967 sammen med et omfattende album med billeder fra Palæstina-rejsen, som skildres i Jorsalafærd. Resultatet blev dog en skuffelse i den forstand, at generalen blot har fundet tre små bind på henholdsvis 108, 140 og 124 sider af, hvad der øjensynligt har været en meget omfattende række, der ovenikøbet har dækket nogle forholdsvis ukendte år af Johannes Jørgensens liv. Det vides ikke, hvilken skæbne de andre bind har lidt, om de er gået tabt eller blevet tilintetgjort, eller om der stadig er en mulighed for, at de før eller senere kan komme for dagen. Imidlertid kaster de tre modtagne bind et vist lys over det liv, Johannes Jørgensen førte i årene 1916-18. Der er rent faktiske oplysninger, som dog ikke er af nogen stor betydning, hovedvægten ligger på de antydninger, dagbogen indeholder om digterens hverdagsliv i Assisi og om, hvad han beskæftigede sig med i disse forholdsvis uproduktive år. At man derudover får et indblik i Andrée Carofs egen personlighed, kan heller ikke være uden interesse for Johannes Jørgensen-forskningen. Dagbøgerne er ført på italiensk, et sprog som Andrée Carof på det tidspunkt langt fra mestrede. Der er talrige stavfejl såvel som grammatiske fejl og klodsede vendinger, og det har da forekommet mig rigtigt i det følgende at oversætte alle citater til dansk. Dette fører unægtelig til en forskellig behandling for fransk og italiensk, men det kan med nogenlunde ret hævdes, at man i dette tilfælde tjener klarheden bedst ved at se stort på principper.

Andrée Carof var meget yngre end Johannes Jørgensen. Hun blev født i Annecy i sydøst Frankrig den 10. august 1893. Faderen var kaptein i hæren, Georges Carof, en søn af kontreadmiral Théophile Carof, medens moderen tilhørte den gamle bretagniske familie Kermarec. Imidlertid døde Madame Carof, da Andrée kun var to år gammel. Denne blev da opdraget af Mademoiselle Clémentine Georges, under hvis ledelse hun senere blev undervist i maler- og billedhuggerkunst og musik, oprindelig i Nantes, senere i Paris. Hun fortsatte disse studier i Bayern 1905-06, hvor hun også lærte at tale flydende tysk. Ifølge en mindeartikel (sign. E.C.) i det franske tidsskrift *La Croix* 21.6.1933 droges hendes interesse imidlertid mere og mere til Italien.

Skønt hun tilhørte en gammel katolsk familie, var hun, ifølge en mundtlig beretning, faldet fra sin tro i nogle år men oplevede en pludselig omvendelse, da hun på et marked fik overrakt et billede af den hellige Frans af Assisi med ordene: „Pour vous, mademoiselle!“ Under alle omstændigheder blev hun dybt betaget af den italienske helgen, og det var på grund af denne interesse, at hun stiftede bekendtskab med Teodor de Wyzewas franske oversættelse af Johannes Jørgensens bog om

Gaden der fører ned til Den Hellige Gravs Kirke i Jerusalem. Pastel af Andrée Carof, illustration i Johannes Jørgensen: Jorsalafærd, 1923. Lidt formindsket.

ham. Det var derfor naturligt, at hun ønskede at træffe den danske digter, da han i 1914 holdt en række forelæsninger ved Institut catholique i Paris over den hellige Frans af Assisi, Angela af Foligno, den hellige Katerina af Siena og den hellige Birgitta af Vadstena, en række navne, der nu betegner nogle højdepunkter i hans forfatterskab.

Andrée Carofs fader faldt under den første verdenskrig i januar 1915, hvorefter hun, ifølge artiklen i *La Croix*, bosatte sig i Assisi for at være i nærheden af Johannes Jørgensen. Dagbogen lader dog formode, at hun ikke straks bosatte sig i Italien, idet den for 1916 omtaler hendes „anden rejse til Italien“, mens titelbladene på de to andre ligeledes antyder, at hun stadig var bosat i Frankrig og kun var i Italien på besøg. Derimod

indeholder artiklen i *La Croix* nok nøglen til forholdet imellem Andrée Carof og Johannes Jørgensen med ordene om, at hun fulgte ham „comme une enfant reconnaissante et dévouée“. Hun har i ham set en ny fader, og hun kom også til at kalde ham ved den danske betegnelse „plejefader“. På et billede fra hendes første kommunion, som ligger i dagbogen i København, står der også nogle ord, der kan have betydning i denne henseende. Øverst står der „Andrée Carof, 12 Mai 1904“, hvorunder der med Johannes Jørgensens skrift står: „samme Dag som Olufs i Ordrup (Skt. Andreas)“, en bemærkning, der kunne opfattes sådan, at Johannes Jørgensen selv så en vis symbolik i dette sammenfald af datoer – han viste altid en udpræget tilbøjelighed til at opfatte sådanne tildragelser som Forsynets fingerpeg. Nederst på samme billede står der en dedikation fra Andrée Carof til Johannes Jørgensen: „Til Far min. Souvenir de ma première Communion à EMBRUN (Htes. Alpes). Andrée“. Dette er betegnende for deres holdning overfor hinanden, og forholdet bekræftes af et tillæg, som General Joubert har skrevet til dagbøgerne, hvor der står, at han og hans kone igennem fyre år havde kaldt Johannes Jørgensen „Oncle Jörghi“. Derimod er det af interesse at bemærke, at Andrée Carof i dagbogens andet bind, i modsætning til første og tredje, altid omtaler Johannes Jørgensen som *Fra Giovanni* (Broder Johannes), åbenbart med henblik på, at de begge tilhørte franciskanernes tredje orden. Ellers omtales han normalt simpelthen som Giovanni.

Efter at Andrée Carof havde bosat sig i Assisi, samarbejdede hun med Johannes Jørgensen. Hun illustrerede de franske udgaver af hans værker: *Le Feu sacré*, 1917, *Sainte Catherine de Sienne*, 1918, og derefter begyndte hun selv at oversætte andre værker: *La Montée de l'Alverne*, 1923, *Le Livre d'Outremer*, 1928, *Fructus oliviae*, 1930, denne sidste med illustrationer af hendes fætter, François de Marliane. Det skal tit have været hendes oversættelser, der blev brugt som grundlag for oversættelser til andre sprog igen.

Den, der skriver artiklen i *La Croix*, har åbenbart kendt Andrée Carof godt, og den måde, hvorpå han beskriver hendes personlighed, har en særlig interesse, idet meget af det, han siger, bekræftes af indtrykket fra dagbøgerne. Han skriver: „Mais ce qui l'avait rendue populaire à Assise et lui valait l'affection de tous, c'était bien plus que ces dons de l'esprit, les rares qualités de son âme. Elle était pieuse, d'une piété solide, aimable, mais qui ne transigeait pas. Et l'accomplissement de ses devoirs religieux allait parfois jusqu'au scrupule. Elle était charitable. Les pauvres le savaient et en abusaient. Sa main s'ouvrait sans cesse pour glisser l'ofrande dont ses amis n'osaient lui reprocher le minimum trop élevé.“

Andrée Carof. Foto ca. 1916.

Elle était douée surtout d'un cœur qui souffrait des souffrances d'autrui et cherchait à y porter le baume. . . Sa gaieté – naturelle et surnaturelle – sa conversation animée et variée dissipaient les pires mélancolies.“

I en anden mindeartikel i Courrier du Finistère 10.6.1933 har Alexandre Masseron – som Johannes Jørgensen omtaler i Den hellige Birgitta – udtalt sig i lignende vendinger: „Elle rayonnait de bonté, de charité, d'ardeur séraphique, de gaieté . . . Artiste admirable, prodigieusement sensible à l'harmonie des lignes et des couleurs, toujours vibrante, toujours exultante, elle semblait avoir reçu directement les leçons du Poverello (d.v.s. den hellige Frans). La beauté de la nature lui inspirait

des transports d'allégresse, et comme une hymne perpétuelle de reconnaissance au Créateur.“

Denne kærlighed til naturen, som på den ene side er typisk for et aspekt af franciskanerånden og på den anden ligger så tæt op ad Johannes Jørgensens egen naturfølelse, fremgår tydeligt af de første sider i dagbogen fra 1916, der har som titel *Bogen om min anden rejse til Italien og om mine nye pilgrimsrejser*. Det fremgår heraf, at hun og Johannes Jørgensen rejste fra Paris 14.4.1916 til Rom, hvor de skulle tilbringe den stille uge og påsken.

Palmesøndag gik hun og Johannes Jørgensen til messe i domkirken og besøgte andre af byens kirker. Derefter rejste de med tog til Varazze. I Genua omtaler hun „et herligt vejr og kristen glæde i luften, til trods for den profane mængde på de store pladser foran Carlo Felice-teatret.“ I Varazze får man en lignende sammenstilling af naturskønhed og den kristne renhed: „Varazzes snævre gader i søndagsfreden. Prædikenen i kirken og udenfor havernes duft. Stien mellem murene og oliventræerne. Vi satte os på en bakke, hvorfra vi havde en herlig udsigt over kysten med Genua i baggrunden. Bugtens harmoniske form. Skumring over bjergspidserne.“

Og igen 17.4., da de sad ved porten til en lille hvid kirke i Rapallo: „Nogle forsinkede rejsende passerede, og derpå en dyb stilhed. Overnaturlig stemning. Vi gik tilbage fordybet i samtale.*“

Det korstegn, som hun anvender på visse steder i sin dagbog, og hvis præcise betydning det er vanskeligt at definere, kan næppe betyde bøn eller rosenkrans, da Andrée Carof altid siger rent ud, når de har bedt sammen. Det viser sig i stærkt følelsesbetonede afsnit med religiøst præg, og kunne altså simpelthen være et udtryk for stærke religiøse følelser.

Det fremgår tydeligt af det foregående citat, at naturindtrykkene står i meget nær forbindelse med deres religiøse følelser, når den dybe stilhed direkte fører til en fornemmelse af overnaturlighed. Senere hen, 18.4., opstår samme forbindelse igen, idet de to beder deres rosenkrans under indtryk af naturfænomenerne: „Kirke i forskellige stilarter, men meget fornem og ret godt beliggende. Vi bad rosenkransen på pladsen i aftenbelysningen; en vidunderlig ren luft. Stien mellem skoven gik i zig-zag til skrænten, hvor vi opdagede den anden bjergskråning, en dyb dal fuld af azurblå skygge, kold som en gletscheratmosfære, der havde holdt landsbyerne på bjergsiden friske og mere hvide. Mod horisonten den evige sne på de høje Alper. . . Vi gik ned i natten, idet vi passede på ikke at glide. Vi mødte de to præster, som vendte tilbage til Monte Allegro, tilbage til den guddommelige afklarede glæde og ro, mens vi

gik ned imod lysene i Rapallo. Måncopgang – månestråler under oliventræerne i nærheden af San Bartolomeo. Derefter frøernes uendeligt blide stemmer, da vi nærmede os Rapallo. Dybt og bevægende symbol på frøens skæbne og på poesien i dens triste tilværelse.“

Den 19., onsdag, rejste de videre til Rom, hvor Andrée Carof tog ind på Pensione Jaselli og Johannes Jørgensen på den kendte Pension Dinesen. Optegnelserne for denne dag slutter med ordene: „Dyb taknemmelighed over at være i den katolske kirke – stolthed. Men fornemmelsen af elendighed og af personlig svaghed.“

Dette er selvfølgelig skrevet i en anden stil end Johannes Jørgensens, men man genkender dog en tankegang, der ligner hans. Den blotte anvendelse af frøen som symbol minder f.eks. stærkt om hans anvendelse af ildfluen. Man mærker ligeledes, hvordan det hele opfattes klart og præcist gennem en malers øjne, og det er ikke vanskeligt at forstå den fælles glæde, de to kunstnere, hver med sit område, kunne have af disse vandring i den italienske natur.

Præcisionen og den symbolske opfattelse kommer derpå til syne igen med en ny intensitet i Vatikanet skærtorsdag, hvor Andrée Carof og Johannes Jørgensen er sammen med Peter Schindler, skiftevis omtalt som Piero og Pietro: „Sankt Peterskirken – gaden fuld af støv, grimme ting og grimme mennesker – men på den enorme plads ved Peterskirken et stærkt indtryk af den kolossale storhed ved denne enestående kirke – som med søjlerne til højre og venstre ser ud, som om den åbner to arme til hele verden. Fornemmelse af evig magt . . . Overdådighed som hverken er kristen eller kunstnerisk . . . Gudstjeneste Tenebrae som en teaterforestilling. Operaagtig, ligesom en koncertsal med forfærdelige og profane ting. Vi gik udenfor i vrede – langsomt til Tiberen – Santa Maria del Popolo, hvor Luther celebrerede messen. Pietro havde ikke lyst til at gå indenfor med os.“

Opholdet fortsatte med besøg i kirker og overværelsen af i hvert fald en messe om dagen, men der var også tid til private besøg hos bekendte og udflugter til nogle af de ikke-kristne minder. En dansk familie, som de besøgte, og som Andrée Carof åbenbart var meget betaget af, var familien Krieger, hos hvem hun omtaler „en dejlig fornemmelse af kunst og nordisk smag.“ Hun besøgte dem for første gang 21.4., og den 25., onsdagen efter påske, var hun hos dem igen: „Efter aftensmaden gik jeg hen til Pension Dinesen. Hos Kriegers. Samtale med den hollandske billedhuggerinde og den unge italienske flyver af bretagnisk afstamning. Jeg angreb Wilde, d’Annunzio. – Roste Pascoli og det enkle liv og den ærlige kunst.“

Disse sidste ord er af en særlig interesse, idet de viser en slående lighed med de kunstneriske synspunkter, som Johannes Jørgensen selv giver udtryk for visse steder. Han forstod at goutere Wilde og d'Annunzio som kunstnere, men kunne næppe dele deres moralsk-religiøse holdning, mens hans begejstring for Pascoli fandt udtryk både direkte i rosende bemærkninger om ham og indirekte i oversættelser af hans digte, først og fremmest af Pavl Fugl. (Det havde dog ikke været på foranledning af Andrée Carof, at Johannes Jørgensen havde oversat dette digt, men af en italiensk kunstnerinde ved navn Anita Renieri, der havde tilhørt samme kunstnerkreds som Johannes Jørgensen i Siena.) Man kunne ønske, at der her stod noget om, hvad Johannes Jørgensens indstilling til f.eks. d'Annunzio har været ved denne lejlighed. Det er dog bestemt af interesse at bemærke, hvordan Andrée Carof lægger vægt på „den ærlige kunst“ – „arte sincere“, idet hun utvetydigt anlægger en moralsk målestok, hvad der passer til hendes øvrige holdning, men det må fremhæves, at Johannes Jørgensen selv i sin litteraturkritik også tager den etiske såvel som den æstetiske værdi i betragtning. Det forklarer hans begejstring for en forfatter som den engelske Robert Hugh Benson, der ellers ikke nyder nogen stor anseelse blandt litteraturkendere. Han havde selvfølgelig dette synspunkt, før han traf Andrée Carof, men en vis vekselvirkning kan have fundet sted imellem dem på dette område.

11.5. tog de til San Rossore, hvor det hedder, at „Giovanni fremsagde nogle digte af Shelley for mig...“ Man er kommet til en helt ny side af Johannes Jørgensen, langt borte fra det franciskanske, med perspektiver tilbage til den før-katolske tid. Dette er heller ikke første gang, den engelske romantiker er blevet omtalt i dagbogen, idet Andrée Carof og Johannes Jørgensen påskedag havde besøgt den protestantiske kirkegård i Rom med Keats' og Shelleys grave – en måske noget overraskende beskæftigelse for Johannes Jørgensen på netop den dag.

Den 20. gik rejsen til Lucca, hvor de i nogle dage var optaget af at besøge steder, der havde forbindelse med Gemma Galgani, af hvem de begge var stærkt optaget. Derefter tog de den 22. til Firenze, hvor de besøgte signora Pichi, moder til Johannes Jørgensens ven Mario: „Besøg hos Signora Pichi. Vi græd sammen med hende foran Marios billede.“ Johannes Jørgensen havde lært familien Pichi at kende under et besøg i La Verna i 1914. Der var opstået et venskab mellem ham og sønnen, Mario, og denne havde oversat Pilgrimsbogen til italiensk. Imidlertid, hedder det i Alvernerbjærget: „Han faldt på San Michele nær ved Sdraussina, den 17. December 1915. Han var ikke blot sine Forældres eneste Søn, han var deres eneste Barn. Med ham døde Glæden, Lykken

og Festen i Casa Pichi. Hvor han en Gang gik ud og ind, ung og rask, klarøjet og smilende, fulgt af sine Hunde eller med Jagtfalken paa sin Haand, er der nu kun et Værelse, fuldt af Fotografier af ham, af Minder om ham“. ¹⁾

Den 25. begyndte de to vandrere for alvor at nærme sig de franciskanske egne, idet de kom til Celle og Cortona. I Celle bemærker Andrée Carof, at de besøgte munkeklostret, og at hun blev i kirken der, „mens Giovanni gik hen for igen at se de hellige steder indenfor det lukkede kloster. – Glæde over at have genfundet de franciskanske steders poesi.“

Glæden ved at komme tilbage til de kendte steder nåede en klimaks den 26., da rejsen sluttede i selve Assisi. Første bind af denne dagbog slutter med et udbrud af glæde over at være tilbage her. Der er ikke sket store ting i løbet af de 108 sider, den fylder, men man ser tydeligt nok, hvor både Andrée Carof og Johannes Jørgensen går op i deres franciskanske begejstring. Der er tale ikke blot om rejser, men, som det hedder på forsiden, om pilgrimsrejser, og det er åbenbart sådan, de begge har opfattet de fleste af deres vandringer i den italienske natur. Natur og kirke går hånd i hånd for dem, mens den profane mængde kun ses på afstand og er underlig uvedkommende.

Dagbogens næste bind, der omfatter tiden fra 23.7. til 30.9. 1917, består udelukkende af beskrivelser af det daglige liv i og omkring Assisi, men uden omtale af længere rejser. Dette bind er derfor uden tvivl det mest interessante, hvis man vil have lidt indblik i, hvordan det daglige liv formede sig for de to kunstnere under deres Assisi-år. Og som før vil man se, at det var et temmelig stilfærdigt liv, de førte, selv om der også var selskabelighed. Man må hele tiden huske, at de tilhørte den franciskanske tredie orden, og at de tog de medfølgende forpligtelser yderst alvorligt. Man får indtryk af, at de prøvede at forene klosterlivet med den daglige færden ude i verden.

På dette binds forside har Andrée Carof anført som titel *Mit ophold i Assisi og i andre dele af Italien (tredie bind) 1917*. Herunder har Johannes Jørgensen skrevet: *Andrée CAROF*. De første optegnelser bekræfter tydeligt, hvad der siges i den ovenfor citerede artikel i La Croix om Andrée Carofs omsorg for andre, et træk, der iøvrigt kommer igen adskillige steder i dette bind. Det er også her, at hun ændrer sin betegnelse for Johannes Jørgensen selv og går over til at kalde ham Fra Giovanni. Hun fortsætter dermed igennem dette bind, men derpå lader hun det falde igen. Man kan kun gætte sig til årsagen til denne navneforandring, men det kan næsten kun fortolkes som et tegn på, hvor dybt Andrée Carof på dette tidspunkt følte sit medlemskab af den tredie orden, og

måske som en videre bekræftelse på et forsøg på at forene klosterlivet og det verdslige liv.

Den 26.7. melder Andrée Carof, at hun, Delcour²) og Fra Giovanni kl. 6 gik ned til toget til Spoleto. Fra optegnelserne den 27. fremgår det, at hovedformålet for denne lille pilgrimsrejse var, at Johannes Jørgensen havde lyst til at besøge den hellige Frans' celle i klostret der. Og det lykkedes ham at komme indenfor, til trods for at klostret egentlig var lukket for fremmede. Dette er det første eksempel i disse dagbøger på, hvor megen anseelse Johannes Jørgensen nød i egnen omkring Assisi. Han kendte og kendtes af alle, og ønskede han at besøge noget, stod alle døre åbne for ham.

Han skimtes her næsten udelukkende som pilgrim, men den 28., da de er på vej tilbage til Assisi over Foligno, nævnes digteren Johannes Jørgensen for første gang. Andrée Carof har lige givet en af sine naturskildringer, da hun bemærker: „Som digter skrev Fra Giovanni sine inspirationer ned, og da han var færdig, bestemte vi os til at fortsætte imod Campello.“ Da fanger man et glimt af Johannes Jørgensen i færd med at notere i den dagbog, som han altid bar hos sig, og hvor han ustandselig nedskrev sine indtryk. I modsætning til Andrée Carof, der tilsyneladende har skrevet sin dagbog om aftenen, måtte Johannes Jørgensen skrive i umiddelbar forbindelse med sine oplevelser.

Dagbogen nævner nogle få mennesker, som Andrée Carof og Johannes Jørgensen kendte i byen. 2.8. spiste de frokost med en vis Rev. Webb og Don Sollini, Rev. Moor og Don Alessandro. Derefter drak de kaffe i (hendes?) studio, hvor Don Giuseppe med stor følelse fremsagde nogle krigsdigte, som han selv havde skrevet. Det var altså ganske almindelige præster, de omgikkes, åbenbart kultiverede mennesker, men ikke blandt de førende i Assisi.

Imidlertid kommer der mere følelsesbetonede afsnit 4.8., da Andrée Carof og Johannes Jørgensen efter at have hørt to messer forlader Assisi kl. 7.30 for at vandre omkring i egnen om Monte Subasio. Naturen omtales med stor begejstring. Derpå: „Vi kom snart til den lille kirke, som den hellige Frans fejede, og hvor han gjorde den naive Giovanni til sin discipel. Ingen lagde mærke til vor ankomst. Gennem den lille, lave og snævre port kom vi indenfor og bad der, meget bevægede af denne helligdoms mystiske fred og af dette steds særlige franciskanske ydmyghed. Indervæggene har lyserødt puds – smykket hist og her med et smuldrende kors fra Via Crucis. En plade i muren fortæller om helgenens ophold her. Det er som om det var ham, der for lidt siden fejede fliserne i den lille kirke og samlede her bag den fattige lille skriftestol den dygne tørrede

gule blomsterblade. Hvilken fred. Det var et enestående øjeblik, hvis værdi vi følte dybt – *. Derfra gik vi til klostret San Girolamo ved kirkegården i Spello. Yndig søjlegang fra Renæssancetiden og smukke fresker på væggene. Smuk fresko af Pinturicchio: De hellige tre kongers tilbedelse i et kapel. Vi kom indenfor det poetiske kloster, hvor der er en meget malerisk brønd med et tag båret af store rødlige piller. . . Meget trætte forlod vi dette dejlige sted kl. 7 for at gå til Spello. Langsomt og meget højtideligt til mode gik vi igennem hele byen, idet vi ustandseligt bad til Forsynet om, at vi måtte møde en droske.“ Der står intet om, at Forsynet tog sig af denne bøn.

5.8. var de igen i selskab med de samme mennesker som omtalt den 2., denne gang hos familien del Bianco. Domenico del Bianco var taxa-chauffør i Assisi og kørte for Johannes Jørgensen gennem en årrække. Den kendsgerning, at Johannes Jørgensen selv omgikkes familien, understreger igen, hvor gerne han færdedes blandt de jævne borgere, til trods for den anseelse, han åbenbart nød hos de højere stillede. Optegnelsen for denne dag viser også med al ønskelig tydelighed, at deres dybt religiøse liv ikke medførte noget puritansk eller overdrevent alvorligt præg. Andrée Carof og Johannes Jørgensen var to gange til messe om morgenen (det var jo en søndag), men de forenede deres religiøse liv på en smuk måde med det daglige: kl. 5 besøgte de Johannes Jørgensens forhenværende værtinde, Filomena og derpå familien del Bianco, hvor de blev bevertet med et glas vin. Senere traf de sammen med Don Giuseppe på gaden og fulgtes ad til aftengudstjenesten kl. 7. Derpå spiste de til aften sammen, og Don Giuseppe „fortalte mange morsomme historier.“ Videre: „Gigieta og Alfonso spillede med Rev. Webb. Puppeta sagde god nat flere gange, idet hun ikke havde lyst til at gå i seng. Don Giuseppe, den gode præst fra Capo d’Acqua, ankom sent. Fra Giovanni havde ikke lyst til at tage afsted, og i virkeligheden følte man her en sådan enkel og god lykke, at man ikke ønskede at gå.“

Det var øjensynligt en meget stilfærdig levevis, med stilfærdige glæder, men man mærker tydeligt den muntre stemning og det gode forhold, der eksisterede mellem disse mennesker, til trods for at der nok har været meget forskellige kulturelle forudsætninger. Og der var et forsøg på at gentage aftenen mandag den 6., da Andrée Carof bemærker, at de kl. 9 fik besøg af Don Alessandro, Don Giuseppe og Rev. Webb, sammen med Rev. Moor. Don Giuseppe, der åbenbart har været ekspert i at underholde, fremsagde nogle digte af Pascoli og Carducci. Dette rolige, men ikke ligefrem tilbagetrukne liv fortsattes måneden igennem, med besøg i La Verna og hos forskellige af Johannes Jørgensens venner; Andrée

Carof stiftede f.eks. bekendtskab med hans gudbarn. Der var også et besøg hos Sabatier.

Optegnelserne for dagene efter 10.9. viser klart, hvor meget Andrée Carof og Johannes Jørgensen var sammen, og hvor nær de stod hinanden. Den 10. meldes det, at han gjorde forberedelser til en tur til Firenze: „Kl. 4.30 sagde Babbo farvel til mig, efter at vi havde fremsagt Vor Frues litani sammen. – Da ledsagede jeg og Delcour Fra Giovanni til San Francesco-pladsen. Kl. 5.25 så jeg ham køre forbi i bil. *“

Det er en smule forvirrende, at Andrée Carof i løbet af to sætninger omtaler Johannes Jørgensen først som Babbo (Far) og derpå Fra Giovanni, skønt det sikkert tyder på, at hun i afskedens time har følt, at hun tog afsked med sin fader, mens hun overfor andre (her: Mademoiselle Lacour) anså ham som broder.

Forvirringen i betegnelserne for Johannes Jørgensen øges 11.9., idet optegnelsen for den dag hedder: „Begyndte at oversætte en legende af JJ. Melankolsk men ganske smuk solnedgang.“ Som det vil ses af det følgende, omtalte hun tit Johannes Jørgensen blot ved de to bogstaver JJ, når det gjaldt hans digtning. Desuden er det i dette afsnit fra 11.9. slående, at Andrée Carof i hans fravær må gribe til at oversætte hans værker – som en slags erstatning for ham. Og mon ikke den melankolske solnedgang også afspejler hendes sindsstemning mindst lige så meget som den objektive virkelighed? Det var utvivlsomt en solnedgang set gennem et temperament.

Oversættelsen af legenden fortsatte den 12. og 13., mens hun den 14. skriver, at hun „næsten grædende“ læste Johannes Jørgensens digt „Bengt“ fra Blomster og Frugter. Alt står i Johannes Jørgensens tegn, og dette er nu mere udtalt under hans fravær, end når han er til stede, hvor den daglige rytme medfører, at de ses gentagne gange om dagen og følges ad på deres små udflugter. Den 15. skulle han komme tilbage til Assisi, og mens solnedgangen den dag, han rejste, var melankolsk, omtales formiddagen nu som „meget smuk“ – „soavissima“.

„Kl. 11.30 var jeg en tur i byen. I glæde over Fra Giovannis hjemkomst købte jeg nogle kager og lidt sød vin. Om eftermiddagen, fra 3 til 6 satte jeg alt i orden, blomster og alting, og derefter en lille bøn alene i San Francesco. . . Da jeg kom tilbage til herberget kl. 7.30 var jeg forbavset over, at bilen ikke havde haft Fra Giovanni med. – Men nu kom hans vogn. Jeg gik ham imøde på gaden, ikke langt fra Porta San Pietro, nær ved Madonna del Divino Amore.

Velkommen tilbage, ved hjælp af Forsynet.

Lovet være Jesus Kristus! *“

Dette er bestemt et af de afsnit, der siger mest om forholdet mellem Andrée Carof og Johannes Jørgensen. Hvad der ellers har været underforstået, kommer her til klart udtryk.

Sommeren 1918 er Andrée Carof atter i Italien. Dette års dagbog, der som titel har: *De smukkeste timer under mit fjerde ophold i Italien, 1918. Udflugter og pilgrimsrejser i Umbrien*, skal imidlertid ikke gennemgås her. Men det er værd at nævne, at hun bl.a. er med på den rejse, som Johannes Jørgensen giver et glimt af i Alvernerbjærgen (ss. 126-149). Denne bog, der udkom i 1920, er skrevet til minde om en præst i klosteret på La Verna, Pater Samuel, hvis personlighed Johannes Jørgensen søger at give et indtryk af, og i denne anledning gengiver han nogle minder fra La Verna i 1918. Han fortæller, hvor bevæget Pater Samuel bliver, „da jeg et Aar bringer en Rejsekammerat med, som er hans Landsmand i snævrere Forstand, hans Landsmand fra Bretagne. Mellem de to Bretonner, den unge Franciskanertertiær Fra Serafico og den aldrende Pater, udvikler der sig hurtigt et varmt Venskab, hvori Danskeren ogsaa faar sin Plads . . .“ Fra Serafico er selvfølgelig Andrée Carof, selv om Johannes Jørgensen ikke med et ord antyder, at det var en kvinde, det drejede sig om. Ikke blot bruger han betegnelsen Fra (Broder), men han tillader sig endog, da Fra Serafico synger en bretagnisk sang for Pater Samuel, at sige: „Fra Serafico havde strakt sig i det høje Græs under Træerne og begyndte, med sin dybe, bløde Stemme (en Baryton, som næsten var Alt) at synge le mouchoir de Cholet . . .“

Den del af Andrée Carofs dagbøger, som nu er kommet for dagen, indeholder intet, der kan revolutionere Johannes Jørgensen-forskningen, men de bekræfter, at Assisi-årene var en tid, da så at sige alle Johannes Jørgensens kræfter samlede sig om det religiøse liv. Dette er nok sandt, selv om det må huskes, at han var ved at skrive *Mit Livs Legende* netop i de år, disse dagbøger omhandler. Man får kun korte glimt af digteren, men idet Andrée Carof normalt skriver i første person flertal, kan man konstatere, at Johannes Jørgensen selv næsten altid er med i billedet, selv om man kun fornemmer hans skygge. Man kunne naturligvis ønske, at dagbøgerne var mere udførlige, at de gengav indholdet af de samtaler, der er blevet ført mellem Andrée Carof og Johannes Jørgensen, eller at de indeholdt mere nøjagtige beskrivelser af deres venner og bekendte i Assisi og udenfor. Imidlertid mangler alt dette, både fordi Andrée Carof ikke har til hensigt at beskæftige sig med Johannes Jørgensen som sådan, men blot med deres fælles religiøse oplevelser, og fordi hun

skriver sin dagbog på et sprog, som hun ikke er helt hjemme i, hvad der åbenbart har hæmmet hendes muligheder for at udtrykke sig. Muligvis havde hun ikke engang lyst til at meddele sig tydeligere. Dagbøgerne er jo ikke skrevet med udgivelse for øje, men som en ganske privat beskrivelse af personlige oplevelser, beskrivelser, der dog kunne antyde nok til, at den skrivende kunne genopleve det hele. Det er en antydning-kunst, og den moderne læser, der håber at lære noget om Johannes Jørgensen af dem, må nøjes med antydningerne, men disse er også nok til at bekræfte de formodninger, man ellers har haft om de her skildrede år.

NOTER

(1) Alvernerbjærgen, 1920, s. 116. Se iøvrigt s. 99-119. - (2) „Delcour“ var Mademoiselle Jeanne Delcour, en anden fransk malerinde, en bekendt af Franciskusforskeren Paul Sabatier. Det var hende, der i en samtale med Mogens Kai Nørregaard sagde om JJ., at han havde „une personnalité énorme“. Efter AC's død var der dog meget lidt kontakt mellem Mademoiselle Delcour og JJ.